

PE URMELE LUI MARCO POLO ȘI ALE SPĂTARULUI MILESCU: STAGIU DE DOCUMENTARE ÎN CHINA (2012)

O foarte veche aspirație, aceea de a întreprinde o călătorie de documentare până în îndepărtata Chină, a avut șansa de a se materializa în baza protocolului de colaborare încheiat de Academia Română și Academia Chineză de Științe Sociale. Deplasarea s-a desfășurat pe parcursul a două săptămâni, între 21 mai și 4 iunie 2012 și a presupus sejururi la Pekin (Beijing) (21–23 mai și 28 mai – 4 iunie) și Șanghai (24–27 mai). Din motive neexplicate, nu s-a dat curs solicitării de a se include în program și Cantonul (Guangzhou). Principala temă de cercetare pe care mi-am propus să o am în vedere în cele două săptămâni, avizată de forurile academice competente din România și China, s-a referit la contactele dintre spațiul pontic și regiunile chineze în decursul Evului Mediu. Totodată, am manifestat un interes particular și pentru modul de exercitare a suzeranității mongole asupra Chinei în perioada dinastiei Yuan, spre a încerca să reperez eventuale trăsături comune cu realitățile înregistrate în zona Dunării de Jos, unde, de asemenea, s-a extins dominația mongolilor în secolele XIII–XIV.

Programul, stabilit de comun acord cu gazdele, s-a axat pe patru direcții principale: a) întâlniri protocolare cu înalte oficialități academice pentru discutarea aspectelor științifice de interes bilateral și angajarea unei cooperări statornice; b) vizitarea câtorva ansambluri arhitecturale și a unor vestigii arheologice de referință; c) investigații asupra colecțiilor muzeale; d) consultarea literaturii de specialitate în biblioteci publice.

Instituția gazdă, Academia Chineză de Științe Sociale, a fost constituită în anul 1977, evoluând dintr-un Departament de Filozofie și Științe Sociale a Academiei Chineze de Științe, fondată în 1955. În afară de diverse organisme cu rosturi administrative și editoriale, Academia Chineză de Științe Sociale are în subordinea sa șase secții: de Literatură și Filozofie, de Istorie, de Economie, de Drept și Studii Sociale și Politice, de Studii Internaționale și de Studii Marxiste. În cadrul Secției de Istorie activează Institutele de Arheologie, Istorie, Istorie Modernă și Istorie Mondială, un Centru de Istorie și Geografie a Hotarelor Chinei și un Oficiu al Grupului Coordonator al Editării cronicilor locale chineze. În chip firesc, am solicitat intermedierea contactelor cu Institutul de Arheologie și cu Institutul de Istorie, ceea ce s-a concretizat grație intervenției doamnei Liu Yingxiang, șefa Secției europene de cooperare internațională din cadrul Academiei Chineze de Științe Sociale.

La Institutul de Arheologie am fost primit de directorul său adjunct, prof. Bai Yungxiang, acompaniat de prof. Cong Dexin, dr. Chen Ling și cercetătorul Bai Xue Song, traducerea engleză a conversației fiind asigurată de doamna Liu Yingxiang. Gazdele mi-au făcut o prezentare generală asupra preocupărilor preponderente ale personalului instituției, notificându-mi-se realizările deosebite dobândite mai cu seamă în ultimii ani și aspirația de a se plasa în elita cercetării mondiale, printr-o persuasivă receptivitate față de necesitatea dotării cu tehnică de vârf, având un amplu spectru interdisciplinar. Direcția Institutului de Arheologie din Pekin a agreat propunerea de a face schimb de literatură științifică cu instituția academică pe care o reprezint.

Fondat la 1 august 1950, Institutul de Arheologie din capitala Chinei cuprinde mai multe departamente și branșe: Departamentul de Arheologie Preistorică, Departamentul de Arheologie a dinastiilor Xia, Shang și Zhon, Departamentul de Arheologie de la dinastia Han la Tang, Departamentul de Arheologie de Frontieră, Etnologie și Religii, Centrul de Conservare și Cercetare a Moștenirii Culturale, Centrul pentru Arheologie Științifică, Centrul pentru date și informații arheologice, Oficiul Editorial de Arheologie, la care se adaugă trei secții subordonate din provincie: Oficiul de Cercetări Xi'an, Stațiunea Arheologică Luoyang și Stațiunea Arheologică Anyang, toate acestea fiind structurate în decursul anilor. Primul director al instituției a fost Zheng Zhenduo, iar în prezent această responsabilitate este asumată – începând din 2006 – de prof. Wang Wei.

De la întemeiere și până astăzi Institutul a întreprins săpături metodice în peste 200 de așezări dispate în cuprinsul întregii țări. Începând din 1994 s-au stabilit cooperări cu instituții de cercetare din Statele Unite, Japonia, Australia și din alte state, iar din anul 2000 echipe de specialiști chinezi au participat la săpături desfășurate în Germania și Rusia. Personalul Institutului are între preocupări nu numai inițierea de șantiere arheologice și valorificarea științifică și muzeistică a rezultatelor investigațiilor, ci și conservarea și restaurarea vestigiilor recuperate. În consonanță cu exigențele manifestate pe plan mondial, Institutul deține mai multe laboratoare dotate cu tehnologie de înalt nivel. Între aceste laboratoare, amintim pe acelea de dendrocronologie, antropologie, zooarheologie, paleoetnologie, analize ale dietei și structurilor materiale, la care s-a adăugat, începând din 1959, un laborator pentru datări radiocarbon, primul de acest fel din China.

Sub auspiciile Oficiului Editorial de Arheologie, fondat în 1955 în cadrul Institutului de Arheologie, apar numeroase monografii, volume de rapoarte arheologice, precum și patru publicații periodice: *Kaogu Xuebao* („Acta Archaeologica Sinica”), *Kaogu* („Arheologia”), *Kaoguxue Jikan* („Caiete de arheologie chineză”) și *Chinese Archaeology*. Primele trei reviste inserează numai contribuții în limba chineză, iar ultima publică traduceri abreviate în engleză ale unor articole considerate mai relevante, incluse inițial în *Kaogu* și în alte periodice. Asumându-și menirea de a populariza principalele rezultate ale investigațiilor de teren dincolo de frontarii, *Chinese Archaeology* și-a făcut debutul în anul 2001, atribuțiile de redactor responsabil revenindu-i lui Liu Qingzhu. Până în prezent a rămas singurul periodic cu profil arheologic publicat într-un idiom străin tipărit în China, ceea ce ni se pare cu totul nesatisfăcător, cu atât mai mult cu cât vestigiile descoperite sunt de o valoare și diversitate excepțională, mai cu seamă cele din ultimele decenii, ele reliefând un patrimoniu cultural cu o individualitate inconfundabilă. Din punctul de vedere al popularizării antichităților în limbi de circulație internațională, China se situează, în pofida substanțialelor sale disponibilități economice și a marilor ambiții de a obține respectabilitate pe plan mondial, mult în urma unor țări europene cu resurse mai modeste, precum Polonia, România și Ungaria, rămânând să-și dispute întâietatea cu Albania și Bulgaria.

La Institutul de Istorie din Pekin mi s-a intermediat o întrevedere protocolară cu prof. Li Jinxin, directoare la Departamentul Relațiilor Chinei cu Lumea Înconjurătoare și, totodată, directoare a Centrului de Studii Euroasiatice, la întâlnire participând și dr. Khoshut Tsengel, specialist în textele medievale chineze, precum și doamnele Jarcken Tursun și Wu Yun Gao Wa, cu preocupări în istoria kirgizilor și, respectiv, a mongolilor. Interlocutorii m-au informat asupra direcțiilor programatice avute în vedere de conducerea Institutului în prezent și în viitorul apropiat, exprimându-și disponibilitatea de a stabili raporturi de colaborare cu specialiștii din România. Schimburile de publicații realizate ad-hoc au conturat sfere comune de preocupări, care, cu voință și perseverență, ar putea conduce spre anumite forme de cooperare ulterioare.

Institutul de Istorie este compus din mai multe secții de cercetare, cu preocupări tematice bine definite, privitoare la: Istoria premergătoare dinastiei Qin, Istoria dinastiilor Qin, Han, Wei, Jin și a dinastiilor Nordice și Sudice, Istoria dinastiilor Sui, Tang, Song, Liao, Jin și Yuan, Istoria dinastiei Ming, Istoria dinastiei Qing, Istoria intelectuală a Chinei, Studiul Geografiei istorice, Istoria relațiilor Chinei cu Lumea Înconjurătoare, Istoria Culturală, Istoria Socială, Studiul Documentelor istorice și Istoria Istoriografiei.

Totodată, Institutului îi sunt afiliate diferite alte sectoare, care au între preocupări investigarea inscripțiilor pe oase, a manuscriselor de pe bambus și mătase, precum și studiile eurasiatice. Producția științifică a secțiilor și sectoarelor este de o amplitudine remarcabilă. Astfel, despre inscripțiile de pe oase s-au publicat 27 de volume, despre manuscrisele Dunhuang din colecțiile britanice 14 volume, despre contractele din perioada dinastiei Ming 40 de volume etc. Menționarea tematicii tomurilor citate atestă preocuparea bine coordonată pentru valorificarea fondurilor documentare, conștientizându-se desigur că o istoriografie redutabilă este de neconceput fără publicarea doctă a izvoarelor de toate categoriile, pe baza cărora putându-se elabora operele de sinteză.

Asemenea lucrări au stat, de asemenea, în atenția specialiștilor de la Institutul de Istorie, cărora li se datorează tratatul despre dinastia Shang (11 volume), monografiile dedicate culturii dinastiei Tang, agriculturii perioadelor Han, Jin și Tang, vieții politice din vremea dinastiei Ming, istoriei dinastiei Qing (zece volume), istoriei generale a gândirii chineze (șase volume), istoriei heftaliților, răspândirii budismului pe versanții nordici ai Himalaiei, vechiului costum popular chinez, istoriografiei din perioada mai multor dinastii (Han, Tang etc.) și altor foarte numeroase probleme. Din consultarea listelor cu contribuțiile științifice ale membrilor Institutului, am remarcat că titlurile consacrate trecutului dinastiei Yuan – corespunzătoare dominației mongolilor mai întâi în jumătatea nordică a Chinei, în Imperiul Jin (Kin), și ulterior în jumătatea sa meridională, în Imperiul Song – nu se regăsesc cu aceeași frecvență ca în cazul altor epoci, deși nu poate fi invocată o penurie a resurselor informative.

Din păcate, toate aceste realizări notabile, evocate succint și selectiv în rândurile de mai sus, comportă o accesibilitate precară în istoriografia internațională, în condițiile în care numărul sinologilor cu o solidă formație cărturărească din Europa, Statele Unite ale Americii, Rusia, Australia și Japonia este relativ redus, iar forurile diriguitoare ale științei chineze – până nu demult – nu au dat semne că ar fi dispuse să patroneze un program consistent de traduceri ale lucrărilor mai reprezentative în limbi de largă proliferare pe plan mondial. Abundența surselor documentare chineze a fost sesizată de multă vreme de erudiții occidentali, astfel că, în prelegerile susținute la Universitatea din Berlin – *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte* –, în al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, Hegel emana observația că nici un popor din lume nu îi depășește din acest punct de vedere pe chinezi.

Dacă la Pekin contactele cu notabilități ale medievalisticii locale s-au dovedit fructuoase, cele programate la Șanghai au avut mai mult un caracter formal. Cu toate acestea, directorul Oficiului Internațional al Academiei de Științe Sociale din Șanghai, dr. Li Yihai, și colaboratoarele sale mi-au intermediat în mod eficient legăturile cu persoanele de specialitate angajate la Muzeul Șanghaiului și la Biblioteca Municipală.

O substanțială parte a stagiului de documentare a fost afectată vizitării unor edificii istorice reprezentative. Cele la care am avut acces se aflau în Pekin și împrejurimile sale.

De o largă notorietate în întreg Orientul Îndepărtat încă din Evul Mediu târziu, sporită exponențial în epocile ulterioare, s-a bucurat așa-numitul „Oraș interzis”, astăzi Muzeul Palatului (Gugong), situat în partea centrală a capitalei chineze. După înlăturarea dinastiei Yuan în anul 1279, palatul suveranilor mongoli fusese distrus, iar fondatorul noii dinastii – Ming –, Zhu Yuan-zhang (Hong Wu ca împărat) și-a stabilit reședința la Yingtian (Nanjing), pe Fluviul Albastru (Yangtze). La moartea acestuia, fiul său Zhu Di (Yongle ca împărat) a uzurpat tronul fratelui mai mare și și-a mutat curtea la Beijing (Capitala de la Nord), unde, în 1406, a dispus începerea construirii unui magnific palat, terminat în 1420, ce avea să devină principala reședință imperială în vremea dinastiilor Ming și Qing, până la proclamarea Republicii chineze. Acoperind o arie rectangulară cu laturile de 961×753 m, „Orașul interzis” cuprinde circa 980 de clădiri, cu peste 8800 de încăperi, fiind fortificat cu un zid gros din cărămidă, cu lungimea de aproximativ trei km și înălțimea de circa opt metri, prevăzut cu un șanț lat umplut cu apă. Din descrierea amănunțită pe care venețianul Marco Polo o face palatului marelui han Qubilai (*Coblay*) (1260–1294) de la Khanbaliq (*Camblau, Cambaluc*) (cf. Marco Polo, *Il Milione*, ed. D. Olivieri, Bari, 1928, p. 84–86), s-ar deduce că arhitecții suveranilor Ming s-au inspirat din planurile edilitare ale predecesorilor.

Edificiile din interior, alcătuind un ansamblu arhitectural armonios, cu propensiune pentru dispunerile simetrice, cuprind încăperi destinate împăraților, familiilor și servitorilor lor, administrației centrale a statului, conclavurilor protocolare, depozitelor pentru diferite produse, la care se adaugă pavilioane confortabile pentru relaxare și o grădină amenajată potrivit gustului epocii. Toate clădirile cu destinație privată și publică poartă denumiri specifice, în concordanță cu uzanțele și sensibilitățile orientale: Poarta (și Sala) supremei armonii, Poarta (și Sala) vitejiei ostășești, Pavilionul profunzimii literare, Poarta puterii divine, Sala armoniei depline, Poarta purității cerești, Palatul bătrâneței viguroase, Poarta păcii longevive, Palatul caracterului cultivat, Palatul liniștii terestre, Palatul longevității și păcii, Sala culturii spiritului etc.

Unele din încăperile palatului sunt prevăzute cu mobila și recuzita de epocă, iar altele servesc drept expoziție, conținând ceramică, țesături, arme, stindarde, ceasuri, artefacte din jad, piese vestimentare, de mobilier, de astronomică și de uz gospodăresc etc. În conformitate cu o inventariere inițiată în urmă cu câțiva ani, colecțiile Muzeului Palatului cuprindeau peste 1 800 000 de piese, sporind cu peste 600 000 față de exponatele aflate în gestionarea sa după prăbușirea monarhiei. Mai multe mii de cutii cu obiecte din vechiul patrimoniu al complexului muzeal au fost evacuate de guvernul naționalist al lui Chiang Kai-shek în Taiwan, atunci când înfrângerea sa de către comuniști devenise iminentă. O parte consistentă a pieselor a fost ulterior returnată Muzeului din Nanjing, dar o altă parte a lor se păstrează în prezent la Muzeul Național din Taipei.

În ceea ce mă privește, am fost interesat mai cu seamă de Pavilionul ceramicii, unde sunt expozate începând din Neolitic și până spre sfârșitul dinastiei Qing. Priceperea tradițională a olarilor localnici a adus Chinei denumirea de „Regatul ceramicii”. Porțelanurile primitive au început să se producă încă în perioada de mijloc a domniei suveranilor din dinastia Shang (secolul al XVI-lea – secolul al XI-lea î.Hr.), dar porțelanurile autentice s-au realizat în epoca dinastiei Han de Răsărit (25–220 d.Hr.), pentru ca larga lor răspândire în lume de-a lungul căilor terestre și marine ale Drumului mătăsii să aibă loc în vremea dinastiei Tang (618–907), când China cunoaște o vădită revigorare pe plan economic și politic, extinzându-și mult hotarele până în regiunile central-asiatice. Realizări cu totul remarcabile din punct de vedere tehnic și artistic ale olarilor chinezi, care au influențat mult și produsele ceramice din Asia Anterioară și Centrală, precum și din Europa Occidentală, au continuat și în vremea dinastiilor Song (960–1279), Yuan (1279–1368), Ming (1368–1644) și Qing (1644–

1911). Comerțul cu așa-numitul celadon a afectat și bazinul pontic, piese ceramice din perioada domniei împăraților Ming fiind semnalate, între altele, la Cetatea Albă, Orheiul Vechi și Suceava.

Surprinzător de bogat este și Pavilionul cu orologii, cele mai multe piese fiind de producție englezească și franțuzească din secolele XVIII–XIX și doar o parte redusă datorându-se ceasornicarilor autohtoni din ultima parte a dinastiei Qing. Dat fiind faptul că multe dintre aceste piese au reprezentat cadouri oferite împăraților de emisari occidentali în diverse ipostaze, valențele lor artistice se situează la cote foarte înalte.

Valoarea arhitecturală a edificiului și aceea a colecțiilor sale, dar desigur și costul derizoriu al biletelor de intrare, revarsă zilnic mii de vizitatori străini, dar mai ales localnici, spre Muzeul Palatului. Nu cred că afluența lor este inferioară celei înregistrate la Vatican, Versailles, Schönbrunn sau Kremlin.

O interesantă descriere a „Orașului interzis” aparține primului român ajuns în 1676 în China – Nicolae Milescu Spătarul –, care a fost trimis de țarul rus Alexei Mihailovici în fruntea unei ambasade la reședința împăratului Kangxi, misiune soldată cu un peremptoriu eșec diplomatic, datorat desigur nu incongruențelor legate de derularea ceremonialului de la curte, cum ar lăsa să se întrevadă mărturiile memorialistului (cf. Nicolaie Milescu Spătarul, *Jurnal de călătorie în China*, ed. C. Bărbulescu, București, 1956, p. 208–213), ci suspiciunilor manifestate față de ofensiva impetuoasă a Rusiei în ținuturile asiatice aflate în orbita intereselor chineze (cf. D. Dumbravă, *La missione di Nicolae Milescu Spătarul presso la corte dei Ch'ing & la polisemia delle frontiere nord-asiatiche [1675–1676]*, în *Impact de l'imprimerie et rayonnement intellectuel des Pays Roumains*, coord. E. Siupiur, Z. Mihail, București, 2009, p. 123–178).

Între monumentele vizitate în capitala Chinei, amintesc și poarta de sud a cetății Pekinului, ridicată împreună cu fortificațiile orașului de dinastia Ming la începutul secolului al XV-lea. Bisericile creștine și pagodele budiste din capitală au fost în cea mai mare parte închise sau chiar dărâmate în anii „revoluției culturale” și în fluxul modernizării tramei stradale. Au fost păstrate și recondiționate însă câteva vechi temple budiste, având o învederată valoare artistică.

Un moment de vârf al stagiului de documentare l-a constituit vizitarea unui segment din Marele zid chinezesc și a Mormintelor Ming, asigurată cu generozitate și comprehensiune de gazde. Dacă am încerca comparații terminologice pentru gigantica construcție de apărare chineză, ne-am putea opri la „realizare ciclopică” sau „faraonică”. Cu toate că multe imagini filmate de experți îmi erau familiare și deși posedam lecturi destul de ample în privința sa, contactul direct cu silueta Marelui zid a fost copleșitoare: o siluetă care urcă pe culmile abrupte ale munților și coboară vertiginos spre versanții acestora, precum undele valurilor unei mări agitate, pierzându-se dincolo de limitele orizontului.

Confrunțați adesea cu terifiantele invazii ale nomazilor din nord, cărora nu întotdeauna le-au găsit antidotul adecvat, în pofida netei lor superiorități numerice, chinezii au adoptat drept soluție strategică ridicarea de valuri de apărare la fruntariile lor septentrionale. Potrivit unor opinii, cele mai vechi asemenea fortificații ar data încă din secolul al VII-lea înainte de era creștină, diverși dinasți continuând să înalțe valuri din pământ, cărămidă și piatră și în vremurile ulterioare. După reușita operei de centralizare a statului, între 220 și 206 î.Hr., împăratul Qin Shi Huang a demarat ample lucrări de reamenajare și extindere a liniei de fortificație, folosind în mare măsură piatra drept material de construcție. Aceasta era destinată stăvilirii incursiunilor triburilor Hiung-nu, care își aveau sălașele principale în teritoriul actual al Mongoliei. Suveranii care s-au succedat după dinastia Qin s-au preocupat, de asemenea, de recondiționarea valului, dar, după ce împărații Tang și cei care i-au urmat au extins hotarele statului spre nord și nord-vest, lucrările de întreținere au fost sistate în cea mai mare parte, astfel că, în momentul crucial al confruntării cu ofensiva lui Gengis-han, hoardele mongole nu au avut de întâmpinat opreliști spre a se revărsa asupra regiunilor chinezești.

Raidurile periodice ale mongolilor și ale manciurienilor au obligat pe împărații din dinastia Ming să se îngrijească din nou de reactivarea fortificațiilor de la hotarele septentrionale ale statului, la un nivel al arhitecturii militare mult superior tehnologiei folosite de predecesori. Actualul aliniament al Marelui zid, construit prioritar din piatră și cărămidă, prevăzut cu mii de turnuri și cu creneluri, măsoară peste 8800 km, având între 5 și 8 m înălțime și circa 5 m în lățime. Segmentul din apropierea Pekinului, de la Badaling, aflat la circa 70 km de centrul capitalei, pe care l-am putut escalada pe parcursul câtorva km, a beneficiat de lucrări speciale de întreținere, dat fiind fluxul de turiști interesat să-l viziteze.

Nu fără îndreptățire, John Bell, cooptat între membrii unei ambasade trimise în 1720 de Petru cel Mare în China, consemna că șirul de întărituri era denumit „zidul fără sfârșit” (cf. N. Boothroyd, M. Détrie, *Le voyage en Chine. Anthologie des voyageurs occidentaux du Moyen Âge à la chute de l'Empire chinois*, Paris, 1992, p. 260). Totodată, un alt englez – Aeneas Anderson –, ce însoțise neoficial pe reprezentanții unei ambasade în Imperiul celest în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, făcea următoarea depoziție: „Acest monument este probabil opera cea mai uimitoare ieșită din mâna omului” (*Ibidem*, p. 275).

Contemplarea giganticului val stârnește o îndreptățită admirație pentru această realizare unică în domeniul arhitecturii militare, dar totodată deșteaptă anumite reflecții în legătură cu oportunitatea angajării într-un asemenea uriaș efort uman. Așa cum a probat experiența istorică, nicio construcție defensivă, indiferent de modul în care a fost concepută, nu s-a dovedit inexpugnabilă, ceea ce s-a întâmplat și în cazul Marelui zid, neutralizat, între altele, atunci când au avut loc incursiunile Hiung-nu-ilor și ale manciurienilor. De aceea, ne întrebăm, evident retoric, dacă în strategia militară a Chinei nu ar fi fost mai eficientă pregătirea și echiparea, la nivelul tehnicii de vârf a epocii, a unei armate autohtone sau compusă din mercenari, decât ridicarea unui zid extrem de costisitor, care însemna situarea pe o postură defensivă. Dotarea unei oști de elită ar fi costat infinit mai puțin și, în plus, aceasta ar fi putut, în caz de nevoie, să întreprindă expediții de anvergură, care să fi anihilat *ab initio* tentativele belicoase ale vecinilor hrăpăreți. De altfel, doctrina militară tradițională chineză, expusă, între alții, încă înainte de era creștină, de Sun Tzu (*Arta războiului*, trad. din franc. R. Pârvu, București, 1996, *passim*) și Lü Buwei (*Lü's Commentaries of History. Lü Buwei [? – 235 B.C.]*, trad. T. Bowen, Beijing, 2010, p. 74–79), nu numai că nu desconsidera, dar chiar conta în mod consistent pe valorile ofensive ale structurilor ostășești locale.

Pentru epoca ce corespundea cu Evul Mediu târziu european, ansamblul funerar de la poalele Muntelui Tianshu ar reprezenta echivalentul bazilicii Saint-Denis, al catedralei Westminster, al panteonului regal al Escorialului. Admirabilul cadru natural a fost ales de suveranii din dinastia Ming drept necropolă, acolo aflându-și loc de veșnică odihnă 13 împărați și 23 împărătese. Primul monarh înmormântat pe versanții Muntelui Tianshu a fost Yongle (1403–1427), iar ultimul, Chongzhen, care, constrâns de o virulentă revoltă populară, s-a sinucis în aprilie 1644, când oștile rebelilor au pătruns în Pekin, ceea ce marca colapsul dinastiei Ming. Cercetările demarate în 1956 au dus la depistarea osemintelor decedaților și a veșmintelor acestora, expuse în copii într-un modest muzeu din incinta complexului funerar.

În afara monumentelor arhitecturale, am beneficiat de oportunitatea de a vizita câteva muzee de la Pekin și Șanghai, oglinzi sugestive pentru imensul potențial cultural al poporului chinez exteriorizat de-a lungul mileniilor. În cursul șederii la Pekin am avut acces la Muzeul Național al Chinei, Muzeul Capitalei, Muzeul Institutului de Arheologie și la Muzeul Etnic.

Cel dintâi a fost fondat încă din 1912, dar dispunea inițial de un local modest. Decizia de a se întemeia un muzeu de anvergură cu caracter național a fost luată la un deceniu după proclamarea Republicii Populare Chineze. De atunci i s-au făcut extinderi și restructurări importante, astfel că în forma actuală, desăvârșită la începutul anului 2012, dispune de o suprafață de circa 200 000 m², neegalată, din câte mi se spune de către gazde, de nicio altă unitate muzeală cu profil similar din lume. Partea sa cea mai extinsă și cea mai interesantă este aferentă „Vechii Chine”. Cele mai vechi perioade reprezentate privesc Paleoliticul și Neoliticul, beneficiind de bogate colecții cu materiale litice și ceramice. Așa cum s-a remarcat cu multe decenii în urmă, între ceramica pictată a culturilor neolitice din jumătatea răsăriteană a Chinei și cea din complexele Cucuteni-Tripolie există surprinzătoare paralelisme în privința formelor și decorului. Desigur că propagarea unor înrâuriri de-a lungul a mii de kilometri nu este neplauzibilă, dar deocamdată lipsesc verigile de legătură care să le explice într-un mod comprehensibil.

Pentru epocile ulterioare neoliticului din China nu se mai operează cu sistemele cronologice acreditate în protoistoria europeană, întrucât decriptarea surselor scrise a permis nominalizarea conducătorilor care și-au asumat puterea politică în diverse teritorii. De aceea, cronologia evenimentelor se realizează potrivit succesiunii dinastiilor. O măiestrie deosebită au reliefat meșteșugarii chinezi în executarea pieselor de bronz (vase, containere, instrumente de percuție, piese de podoabă etc.), jad și ceramică, iar artiștii în desenele și picturile sulurilor de hârtie. După cum este cunoscut, cele dintâi bancnote din lume au fost puse în circulație în vremea dinastiilor Song, Jin și Yuan, dar utilizarea lor s-a făcut cu intermitențe și fără să implice renunțarea la monedele din metal. Muzeul dispune de câteva asemenea piese de hârtie și de matrițele metalice adiacente, datate în secolul al XIV-lea. Cu mai bine de patru secole înainte ca Johannes Gutenberg să tipărească la Mainz primele cărți, în China se multiplicau bancnote printr-un procedeu nu mult deosebit. Potrivit relatărilor lui Marco Polo (*ed. cit.*, p. 102–104), adoptarea lor s-a făcut cu reticențe și numai în urma amenințărilor cu pedeapsa capitală proferate de autorități.

Ca pretutindeni în lume, credințele și practicile religioase s-au dovedit principalele generatoare de artă și în teritoriile chineze, aserțiune ce își găsește concretizarea elocventă în admirabilele reprezentări ale divinităților budiste. Apărut în India în secolul VI î.Hr., budismul s-a răspândit în China în secolul I d.Hr., unde imaginile legate de cult au dobândit trăsături specifice atât în cazul pieselor realizate în metal, cât și a celor produse din lemn sau piatră. În ceea ce mă privește, am fost interesat prioritar de obiectele datând din perioada dinastiilor Tang (618–907), Song (960–1279), Yuan (1279–1368) și Ming (1368–1644): vase de

porțelan, teracote redând figuri antropomorfe și zoomorfe, monede, piese de podoabă și de uz curent, armament etc.

În ansamblul Muzeului Național perioada modernă și cea contemporană este mai sumar reprezentată. Cu toate acestea, o spațioasă sală centrală îi este dedicată lui Mao Tse-Dong (1893–1976), fără îndoială o personalitate notabilă: tenace, ferm, intransigent, abil, prezentat ca agitator comunist, luptător în războiul civil de gherilă, lider în conflictul cu naționaliștii, artizan al organismului statal al dictaturii proletarietului și inițiator al așa-numitei „revoluții culturale”. Sala a fost concepută cu rostul de glorificare și nu de documentare propriu-zisă, căci nu conține documente și fotografii, ci picturi și alte imagini artistice care proslăvesc imaginea fostului șef omnipotent al statului chinez, aureolare marcată și de grandiosul său mausoleu din piața Tian’anmen, plasat vizavi de muzeu, pe lângă care mausoleul lui Lenin din Piața Roșie de la Moscova se prezintă drept o construcție mai mult decât modestă.

Același aspect maiestuos precum Muzeul Național al Chinei se constată și în cazul Muzeului Capitalei, un edificiu ultramodern, cu încăperi spațioase, în care este prezentată nu numai istoria și arta Pekinului, ci și aceea a ținuturilor învecinate. Fiind secole de-a rândul capitală a întregului Imperiu chinez sau doar a unor regate cu extensie zonală, Pekinul a deținut un rol politic și cultural major în tot răsăritul Asiei, ceea ce explică marile valori artistice pe care le-a creat sau le-a acumulat.

De-a lungul anilor a fost desemnat prin nume diferite, fapt explicabil și prin împrejurarea că, în stăpânirea sa, au intrat adesea populații de origine etnică diferită. Spre sfârșitul mileniului I î.Hr. și în prima parte a mileniului I al erei creștine era denumit Ji, pentru ca în vremea dinastiei Tang să fie cunoscut sub numele de Youzhou. Atunci când khitanii au luat în stăpânire China de Nord-Est în secolul al X-lea și au impus dinastia Liao, ei au atribuit Pekinului numele de Yanjing („Capitala Yan-ilor”). După cucerirea orașului de către jurcheni în anul 1125 și instituirea dinastiei Jin (Kin), acesta a preluat denumirea Yanjing, pentru ca, peste câteva decenii, să fie preferată forma Zhongdu („Capitala Centrală”). Ocuparea sa de către mongoli, care au fondat dinastia Yuan, a dus la impunerea a noi nume oficiale: Dadu („Marea Capitală”) și Khanbaliq (în idiomurile turcice „Marea reședință a hanului”).

Amplasat într-o clădire din campusul Universității Minzu a Chinei, denumită și Universitatea Centrală a Naționalităților, Muzeul Etnic conține veșminte, veselă, piese de cult și ustensile ale minorităților naționale ale Chinei, datând din secolele XIX–XX. Dacă budismul este bine reprezentat prin diverse exponate, taoismul – singura religie de obârșie autohtonă – nu se află într-o situație la fel de privilegiată. Despre animism, șamanism și totemism, ca și despre doctrina confucianistă, s-au păstrat, de asemenea, indicii materiale foarte limitate. Existența unui Muzeu Etnic la Pekin este pe deplin justificată, între altele și pentru faptul că minoritățile etnice – tibetani, uzbekii, mongolii etc. –, cu toate că dețin o pondere modestă în ansamblul demografic al țării, ocupă circa jumătate din teritoriul actual al Chinei și păstrează vechi și inconfundabile tradiții culturale.

Muzeul Institutului de Arheologie, aflat în incinta acestuia, cuprinde mai cu seamă piese din ceramică și metal corespunzătoare epocii preistorice. Nefiind destinat marelui public, etichetele explicative ale obiectelor sunt extrem de succinte.

În zilele petrecute la Șanghai am vizitat Muzeul Șanghaiului, Muzeul de Artă și Muzeul de Istorie Naturală. Singurul dintre acestea care are o anvergură de nivel internațional este Muzeul Șanghaiului, la fel de impozant precum Muzeul Național al Chinei și Muzeul Capitalei de la Pekin din punct de vedere arhitectural și al bogăției și diversității colecțiilor. Muzeul din metropola situată la gurile de vărsare ale fluviului Yangtze (Changjiang) în Marea Chinei de Est a fost fondat în 1952, clădirea care i s-a destinat fiind ridicată în anul 1996.

Dat fiind diapazonul cronologic avut în vedere, am poposit mai îndelung, făcând fotografii și însemnări, în fața vitrinelor cu piese din metal și ceramică din perioada dinastiilor Tang, Song, Yuan și Ming, cu toate că extrem de interesante sunt și sălile ce cuprind bronzuri, sigilii, monede, pictură, însemnări caligrafice, mobilă etc. din alte epoci istorice. Secția aferentă artei și meseriilor minorităților etnice cuprinde mai cu seamă obiecte ce au aparținut uigurilor și tibetanilor.

În pofida titlului generic pe care îl poartă, Muzeul de Artă nu include decât piese – pictură și sculptură – din epoca modernă și contemporană, datorate artiștilor autohtoni. Tendința dominantă a operelor converge spre tradiționalism, dar și-au făcut loc și lucrări apropiate de curente avangardiste occidentale din primii ani postbelici, amintind de pânzele lui Jackson Pollock și Yves Tanguy.

Muzeul de Istorie Naturală excelează prin bogăția exponatelor – vertebrate și nevertebrate –, originare mai cu seamă din jumătatea răsăriteană a Asiei, dar păcătuiește prin dispunerea lor demodată în vitrine vechi, lipsa hărților de răspândire a speciilor și a explicațiilor în limbi de circulație internațională.

În zilele în care nu am vizitat ansamblurile arhitecturale și muzeele, am lucrat la Biblioteca Municipală din Șanghai și la Biblioteca Academiei Chineze de Științe Sociale din Pekin, unde formalitățile de obținere a

permisului de intrare s-au derulat cu neverosimilă operativitate. O impresie deosebită mi-a lăsat Biblioteca Municipală, prin utilizarea sa tehnică ultramodernă și spațialitatea sălilor de lectură.

Din păcate, până în prezent contactele dintre arheologii români și chinezi au fost în general aleatorii și inconsistente. Rezultate mai elocvente în acest sens au fost obținute cu prilejul călătoriei de documentare întreprinse timp de o lună, în toamna anului 1977, de doi prestigioși specialiști români, cărora li s-a facilitat vizitarea a opt orașe și a mai multe puncte de interes pentru arheologia preistorică (cf. M. Petrescu-Dîmbovița și S. Morintz, *Aspecte și probleme privind istoria veche a Chinei*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 29, 1978, 3, p. 397–405; M. Petrescu-Dîmbovița, *Amințirile unui arheolog*, Piatra-Neamț, 2006, p. 117–119). Nutrăm speranța ca recenta noastră vizită de studii să contribuie la statornicirea unor legături științifice profitabile.

Pentru a înțelege esența civilizației chineze, spiritualitatea sa intrinsecă, propriul ei sistem de valori și conștientizarea tonică a vitalității acestuia, am încercat să mă detașez de preceptele viziunii europocentriste, înfrânându-mi tentația firească și obsedantă a corelărilor și paralelismelor cu universul creativității occidentale. Din prospectarea directă – segmentială și selectivă – a unor componente ale ansamblului cultural al Imperiului celest, prilejuită de călătoria de documentare, suprapusă lecturilor fructuoase ale textelor erudite, am rămas cu imaginea originalității și continuității sale de-a lungul mileniilor, neafectată de hiatusuri deconcertante, în pofida seismelor politice, a derulării endemice a perioadelor de dezvoltare letargică, a corsetului dogmelor, a frecvențelor intruziuni străine.

Dincolo de preocupările științifice axate pe domeniile evocate, nu am putut să nu remarc dinamismul și efervescența metamorfozării metropolelor vizitate din multiple puncte de vedere, ceea ce anticipează performanțe la standarde redutabile și propulsarea pe scena mondială a unei supraputeri, care are toate perspectivele de a-și asuma un rol major în evoluția planetară.

VICTOR SPINEI

1

2

3

Fig. 1. Monumente arhitecturale grandioase ridicate de suveranii dinastiei Ming.
1-2 – Clădiri din reședința imperială, aflate în incinta Muzeului Palatului („Orașul interzis”);
3 – Marele zid chinezesc din zona montană Badaling.

1

2

3

4

5

Fig. 2. Piese de mare valoare artistică aflate în colecțiile muzeelor din China. 1 – Carafă din porțelan glazurat, decorată cu imaginea unui dragon, datând din perioada dinastiei Yuan (1279–1368), descoperită printre ruinele orașului Dadu (Pekin); 2 – Cap de bodhisattva sculptat în lemn din epoca dinastiei Song (960–1279); 3–4 – Imagini ale unor regi celești din ceramică tricromă din epoca dinastiei Tang (618–907); 5 – Statuie din piatră, reprezentând pe Lokapala, apărător al punctelor cardinale în religia budistă, datând din perioada Song (1 – Muzeul Institutului de Arheologie din Pekin; 2–3 – Muzeul Palatului („Palatul interzis”) din Pekin; 4–5 – Muzeul Șanghaiului).